

Димка МИТЕВА

Лексиката на „Лозје“ од Блаже Конески

Лексиката на „Лозје“ од Блаже Конески. „Современост“, година XLIX, април – мај – јуни, бр. 4–6, Скопје 2000, стр. 213–226.

*Лозје*¹ е единствена збирка раскази од богатиот творечки опус на Блаже Конески, напишана во летото 1955 година. За неа се имаат искажувано мошне позитивно сите познати литературни критичари кај нас, истакнувајќи ги нејзините високи вредности, како на пример: Милан Ѓурчинов², Слободан Мицковиќ³ и др. Но, посебен труд посветен на лексиката во јазикот на прозата на Блаже Конески досега нема ако не се земе предвид трудот на Миле Томиќ⁴ посветен на уметничката поезија и проза на Блаже Конески со наслов *Јазикот на литературните дела на Блаже Конески* (статистичка анализа). Во него се посочени сите зборовни единици употребени и во прозата и во поезијата на Блаже Конески, напишани до 1967, што значи дека е опфатена и лексиката во *Лозје*.

При читањето на десетте раскази⁵ во *Лозје* уште веднаш паѓа в очи богатството на мајсторски употребената лексика во нив. Во неа речиси нема дијалектни зборови. Напротив, сите зборови се и сега, по толку години од нивното фиксирање во споменатата збирка на раскази, современи, модерни и употребливи. А впрочем, за високата уметничка вредност на овие раскази придонесува и изборот на лексичките единици. Актуелноста на овие раскази се огледува и во бројот на изданијата – избројавме девет. При повторното навраќање на *Лозје* забележавме извесен број зборовни единици за кои сакаме да го дадеме својот коментар.

Безобиден. – На почетокот би се осврнале на една необична употреба на придавката *безобиден*. Таа не е внесена во Речникот на македонскиот јазик со српско-хрватски толкувања. Именката *обида* е сосем обична во бугарскиот литерату-

рен јазик. Денес ние велíme *навреда*. По наше мислење Конески ја употребил придавската форма *безобидна* затоа што одлично го знаел бугарскиот јазик. Денес наместо синтагмата *безобидна ѝоѝсмешливосѝ* би кажале *ненавредлива ѝоѝсмешливосѝ* или *ѝоѝсмешливосѝ шѝо не ѝредизвикува навреда*.

безобиден -дна *ѝрид*. (буг.-рус.) *шѝо е без обида, шѝо не навредува*; син.: н е н а в р е д л и в: ...погледнувајќи го некогаш, Марко го преживуваше истото она чувство на безобидна потсмешливост со која ги примаше неговите вљубени фантазирања (стр. 8).

Газоза. – Зборот *газоза* иако е од туѓо потекло во македонскиот јазик е навлезен уште во 20-те години на XX век заедно со уште една пијачка слична на газозата само поблага – *синалко*. И сега се произведува и пие. Конески го употребил зборот *газоза* во расказот *Чевли* во кој се обработува времето од неговите млади години.

газоза ж. (литер.) *безалкохолна ѝијачка со ѝријатѝен вкус слична на домашноѝо јуѝи со малку ѝовеќе сода*: ...тој пак прошетува низ чаршија, се напива една газоза на кафето кај Славета, се упатува за дома, малку – како и секогаш се задржува пред фотографскиот излог на Сотка, пред да сврти во своето сокаче, и пак се враќа назад (стр. 91).

Гроб. – Интересно е употребена именката *гроб* која што е претворена во именка од женски род – *гроба* што е не-обично во современиот македонски јазик.

Пример: *Соколе гледа дека не сака ѝшелоѝо, ами душаѝа е ѝаа шѝо сака, и ако душаѝа не нашла ѝубов во живоѝоѝ, ќе заѝилкува за неа како орле за вода над ѝусѝине карѝи, дури не ја најде својаѝа гроба* (Љубов, стр. 98). Во македонскиот јазик се среќаваат и други вакви примери, така наместо *својоѝ дом* ќе чуеме *дома*, наместо *својоѝ род* – *својаѝа рода*, па така и *својаѝа гроба* кај Конески. Сепак ваквата употреба не е обична во македонскиот јазик туку е стилски маркирана.

Двориштен. – Конески му дава простор и место во својата збирка раскази и на зборот *двориштите* кој денеска обично се одбегнува давајќи му предност редовно на зборот *двор*. Така наместо *дворишина враиџа* викаме *дворна враиџа*. Меѓутоа, Конески ја употребил синтагмата *дворишина враиџа*. И мал ли потреба од тоа останува да се претполага.

двориштен -шна *йрид*. (литер.) што се однесува на двориште – заграден простор околу куќа; *Некои униформисани началници, некои цивили, влегуваа и излегуваа одвреме-навреме низ дворишната враиџа на учестиокој* (стр. 119)

Докосне. – И глаголот *докосне* не е многу обичен во македонскиот литературен јазик, иако се користи. Пообична е неговата употреба во бугарскиот јазик *докосна* во значење: *досега, доишра*. Дека не е толку обична неговата употреба покажува и Речникот на македонскиот јазик. Во него тој воопшто не е ставен иако би требало. Интересно е дека е фиксиран во споменатиот Речник глаголот *косне* и е кажано дека е употребен само книжно, а е преведен како „коснути, дирнути“ што значи дека основниот свршен глагол се користи и во српскиот јазик и дотолку повеќе е превид што пообичниот префиксиран глагол *докосне* е испуштен во Речникот на македонскиот јазик.

докосне *свр.* (литер.) *гибне, дойре, засеѓне, ишине*: ...тој седеше малку одделен од девојката и како да се силеше да остане буден, за да не ја докосне случајно во тресењето на возот (стр. 8).

Зевзек. – Зборот *зевзек* е турски со негативна конотација „будала“ (Вид. РМЈ) уште жив во извесни средини, но сè помалку познат за младите генерации за кои е архаизиран. Конески го употребил во расказот *Заклано крувче*.

зевзек *м.* (тур.-разг.) *будала*: ...белки не мислеше дека те доведе овде за да те мазнат, бре *зевзек*, – му одговори началникот озабено (стр. 122).

Извилест. – Мошне убаво образуваната придавка со суфиксот *-ест* – *извилест* употребена во *Лозје* не е фиксира-

на во Речникот на македонскиот јазик во кој ја има глаголската придавка *извиличен -ена* и глаголот *извиличи се* во значење на ‚искриви се во лицето, оклешти се, исклешти се‘. Во придавката *извилест* се крие именката *вила*.

извилест *прид.* (литер.) *ишшо не е прав, ишшо се вие*; син.: и с к р и в е н: ...една извилеста патека води од бунарот, низ бавчата, па надвор нагоре по чаирот дури не упре одеднаш во самото сино небо (стр. 22).

Измаглица. – Конески во *Лозје* го употребил и зборот *измаглица*, инаку познат во српскиот јазик и образуван сосем правилно, така што не би сме можеле да го третираме како изразито српски збор. Во Речникот на македонскиот јазик има *измаглина*. Овој збор и по својот корен *магла*, и по префиксот *из-*, и по суфиксот *-ица* наполно се вклопува во македонскиот зборообразувачки модел од типот *измислица* и др.

измаглица *ж.* (литер.) *рейка магла*: ...таа му мина во тој миг како просирна измаглица меѓу лозите (стр. 107).

Измамен. – Придавката *измамен -мна* кај Конески е употребена во синтагмата *измамна случајност* – случајност што мами, што измамува, што врши, изврши измама. Таа е од типот на придавките *рабоиен -йна*, *погрешен -ина* и е сосем нормална во македонскиот литературен јазик. Конески ја употребил во расказот *Љубов* на стр. 106.

измамен -мна *прид.* (литер.) *ишшо мами, ишшо измамува, ишшо врши, изврши измама*: ...ништо немало ниту може да има меѓу оваа девојка и него, сето ова е една измамна случајност, и нема полјакот зошто да се смешка така (стр. 106).

Изобличител. – Именките на *-ишел*, како што е познато во македонскиот народен јазик не се употребуваат. За разлика од тоа, Конески употребил неколку такви, како, на пример, *изобличител*. На оваа лексема нема што да ѝ се забележи, меѓутоа, нејзината употреба е поретка особено кај помладите генерации. Доколку би го искористиле глаголот *изобличи*, *изобличува*, именката што означува вршител на дејство (номина агентис) би ја образувале предимно со настав-

ката *-ач* од несвршениот глагол *изобличува*, па би се добило *изобличувач*.

изобличител м. (книж.) *ѿој шѿо го демаскира некоѿо, разобличува некоѿо, го покажува во висѿинската свеѿлина каков е*; син.: и з о б л и ч у в а ч: ...пак е Марко во улогата на благ изобличител на неговите занеси, сега само малку поопипливо ги разголува (стр.8).

Јастак. – Конески во расказот *Љубов* го употребува и зборот *јастак* малку необичен за скопската средина каде што е далеку пораширена формата *јастук*.

јастак -ци м. (тур.) *ѿерница, обично ѿоѿолема*: ...го пренесува *јастакот* и *покривачот* и *постила* во дворот (стр. 110).

Кадилница. – *Кадилница* е обичен збор и предимно се употребува во црковниот и народниот јазик (познат израз: *како ѿѿоѿ со кадилницата*), регистриран и во Речникот на македонскиот јазик. Нашите истражувања покажаа дека во македонскиот литературен јазик покрај *кадилница* се употребува и образувањето *кадилник* со истото значење.

кадилница ж. (литер.) *ѿрибор шѿо служи за кадење ѿемјан и сл.*; син.: к а д и л н и к: Корилче одеднаш се насмева: *кадилницата* е од тенекиена кутија, а внатре место темјан чади сува лепешка (стр. 17).

Кецела. – На 25-та страница го среќаваме зборот *кецела* (на срп.-хрв. *кецѿла*). Колку што ни е познато, зборот *кецела* не е познат во бугарскиот и рускиот јазик, ами се употребува во српскиот и хрватскиот. Во тие јазици е навлезен од унгарскиот. Адекватен збор на зборот *кецела* во македонските говори е *ѿресѿилка*, во истото значење и во современиот бугарски книжевен јазик.

кецела ж. (унг.) *вид облека со различен крој шѿо се облекува врз косѿумоѿ или фусѿаноѿ и ја ѿокрива ѿредната сѿрана и чува од нечисѿоѿија*; ...се оцртуваат неколку леки линии на нивната судбина. Двете се облечени во црни *кецели* – *ластовица* и *ластовиче* (стр. 25).

Комшилук. – Зборот *комшилук* е турски според *комиши* – ‚сосед‘. Конески го користи имајќи ја предвид ситуацијата и времето на расказот *Љубов*. Денеска зборот се архаизира и доколку живее се среќава во формата *комшилак*. Меѓутоа, самата форма на *-лук* покажува дека и таквите именки (на *-лук*) се зачувани, иако основата им е иста. На пример, и ден денеска Турците *Албанија* ја викаат *Арнауџлук*.

комшилук м. (тур.-разг.) *соседи, соседство*: ...и нема полјакот зошто да се смешка и да расправа после по комшилукот и по чаршијата (стр. 106).

Корупка. – Зборот *коруйка* е македонски и словенски збор доста раширен и меѓу младите генерации.

корупка ж. (литер.) *наговорешен слој, обвивка на ѓлодоџи, обично на лубеница, диња и џиква*: Стојан се слизнал вчера на корупка од тиква и лошо паднал (стр. 123).

Куќурче. – *Куќурче* е деминутивен збор образуван од *куќа* со наставката *-урче*, иако има и голем број други деминутиви од *куќа* (*куќиче, куќичка, куќуле, куќарка*). Интересно е дека со овој суфикс има и други зборови.

куќурче ср. (литер.) *дем.* од к у ќ а: Станот го изнајдоа најпосле на самиот крај на градот, накај Јуч-бунар, во куќурчето на нивниот земјак, дедо Иван Костов, скриено зад дрвјата во доволно широк двор, ограден со тараба (стр. 116).

Липа. – Глаголот *липа* кој се употребува и во бугарскиот (*хлипам*) е македонски литературен збор употребен и од Блаже Конески.

липа *несвр.* (литер.) *ѓлаче силно со ѓрекини*: Корилчето го праќаат да ја викне тетка Доста. Поднасрува во другата соба: гонат свеќи и мајка му тихо липа (стр. 14).

Мршти се, намршти се, намрштува се. – Конески слободно го употребува и основниот глагол *се мршти*, иако во неговиот крај почесто се вели *се муршти*. Глаголот *се мршти* е литературен и е употребен во *Лозје* сосем наместо.

Глаголите *намршти* (*се*), *намрштува* (*се*), *мршти* *се* се сосем обични зборови во македонскиот литературен јазик,

па оттука и употребата на глаголската придавка *намршиѝена* во *Лозје*, иако се знае дека во извесни краишта на Македонија глаголот е во поретка или никаква употреба и наместо *мршиѝи се*, *намршиѝи се* се употребуваат почесто глаголите *мурѝи се*, *намурѝи се*. Ни се чини дека немаат право некои лектори кога го одбегнуваат зборот *мршиѝи (се)*, *намршиѝи (се)* давајќи му предност на *се мурѝи*.

Инаку, еден толку обичен глагол како што е *мршиѝи (се)* не е ставен во Речникот на македонскиот јазик, иако, на пример, префиксираните глаголи *намршиѝи*, *намршиѝува* се ставени со значењата „набере чело, набира чело“, а фиксирани се глаголите *намурѝи се* и *мурѝи се*.

мршти се *несвр.* (литер.) *собира веѓи, чело и сл.*: ...кога се врати Орде, тој му го подаде: „Еве ти дојде писмо од љубовницата, прочитај го и ти.“ – „Што ќе го читам јас кога ти си го прочитал“, рече Орде непријатно мрштејќи се и почна да се расправа (стр. 126).

намршти се *свр.* (литер.) *собере веѓи, чело и сл.*; овде: *зл. ирид. ирен.*: ...се насмевнува (Корилче) и на мајка си, иако е таа толку отсутна, како задремана, и ништо не забележува. Ништо не забележува и намрштеното ламбиче (стр. 19).

Надмошно. – Прилогот *надмошно* би требало да се смета како архаична форма со оглед на тоа што именката во македонскиот литературен јазик е *моќ*, а не *мош*, иако признаваме дека во народниот јазик има *ѝомош*, придавка *ѝомошен* и прилог *мошне*. Тоа значи дека *надмошно* на Конески треба да го сметаме за архаизам.

надмошно *ирил.* (арх.) *надмоќно*: ...се преправал дека не гледа како сакаат да го насамарат другите, ги остава да чинат што намислиле, а в душа надмошно им се потсмева (стр. 78).

Надмошност. – Формата *надмошностѝ* употребена во *Лозје* е архаизирана, како што е архаизирана и придавката *надмошен*, па како литературни се земени формите *надмоќ*, *надмоќностѝ* и придавката *надмоќен* за разлика од општо прифатената форма *ѝомош*, а не *ѝомоќ*.

надмошност ж. (арх.) *својство на штоа што има голема сила, моќ над нешто оружје, во споредба со оружје*; син.: *надмоќ, надмоќност*; ...беше тоа еден лек и немарен начин на надмошност, што и пријател му како самиот да го бараше: како од устата на друг човек да ги слуша своите сопствени внатрешни слатко-пакосни потфрлања (стр. 7).

Неостварлив. – Еве обид на рускиот пасивен партицип на сегашното време да се заменат во српскиот јазик со народниот суфикс *-ив* – *неосиварив*, односно на македонски *-лив*: *неосиварлив* (антоним: *осиварлив*). Ова покажува дека Конески природно се приклонува кон живите наставки во македонскиот литературен јазик.

неостварлив *прид.* *што не може да се осивари, да се осушитесиви, да се реализира*; Соколе започна еднаш со него разговор поодалеку, за тоа дали би можел да му нацрта некого сосем верно. „Може – му рече уметникот – по фотографија или да ми стои да го цртам“. – „Ех ќе ти стои, како не!“ – заклучи незадоволно Соколе и се откажа од оваа неостварлива замисла (стр. 85).

Неумолим. – Конески одлично знаел дека наставката *-им* во македонскиот литературен јазик не се употребува. Тоа го вели и во својата Граматика допуштајќи го само *љубим* и уште некои. Меѓутоа, во својата проза тој употребува и други такви придавки (бивши пасивни партиципи на сегашното време). Практиката покажа дека ваквите форми современиот македонски јазик не ги употребува ами ги заменува со суфиксот *-лив* или *-ив*. Така наспрема *видим* и *невидим* имаме *видлив* и *невидлив*, па спрема тоа нема да биде *неумолим* ами *неумолив*.

неумолим *прид.* (рус.) *неумолив*: ...но тој се лажеше, зошто не ги познаваше неумолимите закони на љубовта (стр. 83).

Оптужба. – Зборот *оштужба* Конески го употребува во *Лозје*, иако него го нема во Речникот на македонскиот јазик. Обично е преземен. Руско-бугарскиот термин *обвинение* некои за да го изменат суфиксот *-ение* го претвориле во об-

вина (на пример, Гане Тодоровски). Сметаме дека немало потреба од образување на зборот *обвина*, а зборот *оџужба*, иако го имаме основниот збор *џужа*, Конески не требало да го употреби, зашто е познат само во српскиот и хрватскиот јазик.

оптужба ж. (нелитер.) *обвинение*: ...но тоа го изговорив не со револт, не како оптужба (стр. 78).

Осмевне се. – Конески ја употребил глаголската придавка *осмевнаџ* од глаголот *осмевне* (во македонскиот јазик ја среќаваме и придавката *осмев*, па *усмев*, *усмевне*), иако е сосем јасно дека се тие во поретка употреба од *насмевка*, *насмевне*. Глаголот *осмевне* не е регистриран во Речникот на македонскиот јазик, а *усмевне* е ставен. Ставени се и зборовите: *усмев*, *усмевка*, *усмевнаџ*, *усмевнаџо*, *усмевне се*, *усмевнува се*, па дури и глаголската именка *усмевање*.

осмевнат жл. *џрид*. (во ретка употреба во литер. јазик) *џџо е со насмевка на лицеџо*; син.: *насмевнаџ*: ...а посетителите на оваа детска изложба ја разгледуваат добродушно осмевнати, полни топло разбирање за детската фантазија (стр. 21).

-ост. – Блаже Конески направил интересна именка од придавката *скривен* во значење *скрџен*. Не е лошо образувањето, но не требало да бега од *скрџен* и *скрџиносџ*. Со ова тој покажал дека апстрактните именки на *-осџ* по принцип можат да се образуваат од голем број придавки. Суфиксот *-осџ* во македонскиот јазик служи за образување именки од женски род. Ваквиот тип именки се изведени од именски и придавски основи и се многу продуктивни во македонскиот јазик. Конески често употребува вакви именки образувани со суфиксот *-осџ*, најчесто изведени од придавки со значење – *својсџво или сосџојба на џридавкаџа*. Такви се:

блескавост: ...со време бледнееја нејзините црти, се губеа во неопределена нејасност, како да ги брише блескавоста на ова летно сонце што го заморува неговиот поглед и ум (стр. 88).

близост: ...повеќе пати го оставаше весникот незадоволен, дека не наоѓаше ништо да го пренесе во нејзина близост (стр. 89).

важност: ...уште кога ги виде во дворот, тој се постара да си ја придаде онаа студентска важност, донекаде таинственост на позивот, што толку им импонира на гимназијалките... зашто ѝ придаваше на неговата личност неочекувана важност, но истовремено и повеќе го тревожеше (стр. 101; стр. 123).

грубост: ...таму има едно девојче што се плаши од грубоста на младите луѓе и затоа засакува стар човек (стр. 101).

добродушност: ...не можеше ни Орде да устои пред тоа чувство, но добродушноста и ненаметливоста на неговиот потсмешлив однос, што почнуваше да се јавува, беше несомнено потсилена (стр. 115).

замолченост: ...Корилче се прибра, но онаа горка замолченост од преѓеска како да беше разбиена и тој не може сега сосем да се врати во неа (стр. 17).

жедност: ...ако имаше таква вест, ќе ја читаше со жедност, па макар да се работи за нешто што инаку никако не го интересува (стр. 89).

живост: ...тој гледа дури не се сврши одморот, како да го занима таа живост, но неа ја нема (стр. 91).

извесност: ...но тој не стравуваше за живот и имот, него го мачеше мислата, што на моменти се претвораше скоро во извесност, дека војната ќе ги пресече патиштата меѓу него и неговото девојче, и дека никогаш веќе нема да го види (стр. 90).

милозливост: ...ќе завене малку Соколе и пак се разбудува, и се си тече тоа изворче од милозливост, а на јасното септемвриско небо, кога да се разбуди, се подруги ѕвезди се нанесуваат над него (стр. 111).

младост: ...таквата младост – чувствува Крсте – треба да се опева, можеби во неа е изворот на секоја најубава песна (стр. 102).

наеженост: ...така се и предадени: замрзнати во наеженост еден спрема друг (стр. 23).

невиност: ...тргна покорно и Пискулиев, со право убеден во својата невиност (стр. 118).

ненаметливост: ...не можеше ни Орде да устои пред тоа чувство, но добродушноста и ненаметливоста на неговиот потсмешлив однос... почнуваше да се јавува (стр. 115).

неприродност: ...затоа сева случка силно го изненади, му се виде чудна по својата неприродност и несогласност со најпростата човечка логика (стр. 119).

несогласност: ...затоа сева случка силно го изненади, му се виде чудна по својата неприродност и несогласност со најпростата човечка логика (стр. 119).

опасност: ...му се чинеше дека од тоа произлегува голема опасност за неа, од која можеби не ќе знае да се зачува (стр. 89).

подробност: ...што е убаво, мајчице, – се чуди детето и долго се загледува, сакајќи да ја сфати секоја подробност (стр. 26).

потсмешливост: Марко знае дека сега е најпаметно да го продолжи својот начин на сочувствена потсмешливост што е готова се да пречека и да разбере (стр. 9).

правичност: ...тој гледа дека правичноста може понекогаш да уроди со суровост (стр. 30).

пресметливост: ...јас се одвлечкав полека во училната, се потпрев со рацете на колена и тажно ги гледав големите чевли на моите нозе, што влегоа во мојот живот како некои живи суштества, сведочејќи ми за студената пресметливост на светот што ќе го газам со нив (стр. 80).

симетричност: ...се познава дека ивиците му се повлечени со лењир, боен е со сиња боја што со некаква милиметарска симетричност се проретчува од ивиците накај средината (стр. 29).

склоност: ...главниот збор го држат во тие расправи Соколе и Боце; Соколе како поучен, а Боце по својата при-

родна склоност да противречи, потсилена уште од улогата на домаќин (стр. 94).

скривност: ...на Крстета му е неугодно да распрашува повеќе за туѓите скривности. (стр. 101).

случајност: ...тие зборови му значат дека ништо немало ниту може да има меѓу оваа девојка и него, сето ова е една измамна случајност, и нема полјакот зошто да се смешка така и да расправа после по комшилукот и по чаршијата (стр. 106).

суптилност: ...таа е убаво сосредочена и кога и се обраќаат, укажувајќи на некоја суптилност во сликата, таа сериозно и со разбирање потврдува со глава (стр. 22).

суровост: ...тој гледа дека правичноста може понекогаш да уроди со суровост (стр. 31); Соколе ја сфаќа суровоста на овој миг, кога треба да ја испита во најнеобична мерка вистината, која и инаку ја знае (стр. 104).

сушност: ...па не, просто детето одело кон сушноста и еве ја – изразена е животната вистинитост, нејзината душевна мерка (стр. 23).

тржественост: – ...доста бре ти таму, – се лути Боце дека го прекина баш во еден момент на најубедлива тржественост (стр. 96).

Плотски. – Придавката *ѝлоѝски* е преземена од црковнословенскиот јазик. Во рускиот именката гласи *ѝлоѝ*, а придавката *ѝлоѝски*. Ретко употреблив но сосем нормален збор во македонскиот литературен јазик. Значењето на придавката *ѝлоѝски* е: „што се однесува на плот – ж. род, на човечкото тело“.

плотски ѝрид. (црков.-литер.) *ѝѝѝ се однесува на ѝлоѝ – „физичка љубов“:* ...плотската љубов е останата зад него во животот, мртва (стр. 98).

Подбидува. – Глаголот *ѝодбидува* обичен во народниот јазик (се среќава и во јазикот на Марко Цепенков) во значење на „испроба, искуша малку, донекаде; прави обиди, про-

ба' (...бре види кај *џурил алијани мајџијоров* за да ме *пообидува* дали *крадам*) употребен е и во *Лозје*.

подбидува *несвр.* (литер.) *ирави обиди, ироба, се обидува овреме навреме, по малку, до некаде*: Корилче, фати ме, Корилче, фати ме! – го подбидуваат потскакнувајќи како врапчиња детето што му е редот да брка (стр. 11).

Подозрителен. – Конески ја употребил и придавката *подозриџелен* во расказот *Заклано крувче* како што гласи и во бугарскиот и во рускиот јазик. Македонците не ја употребуваат оваа форма туку формата *подозрив* (подозрив човек) како што гласи и во српскот јазик. Зошто? – Затоа што *-ив* е народен суфикс, жив во современиот македонски јазик додека оние на *-иџелен* се книжни.

подозрителен -лна *ирид.* (книж.) *иџо се сомнева во неџио*: ...да сети оти во него се крие нешто подрозително и дури опасно за неа. (стр. 123); дедо Иван, *подозрителен* до сржта на коските, долго и сомнително ги премеруваше (земјачите), се колебаше дали да ги прими и нема ли со тоа, заради извесна парична полза, да си навлече само поголема беда (стр. 116).

Посматра. – Глаголот *посмаџра* е збор сосем обичен во македонскиот јазик, *несвршен* во српскиот, а непознат во бугарскиот и рускиот јазик кај што, напротив, е сочувана само свршената форма *Смоџри!* „Види! Погледај!„ Во тие јазици се употребува со исто значење глаголот *набљудува* (*наблудайџ* – руски, *наблудава* – бугарски).

посматра *несвр.* (срп.-литер.) *џледа, разџледува околу себе со внимание*: ...а посетителите на оваа изложба ја разгледуваат добродушно осмевнати, полни топло разбирање за детската фантазија, толку радосно признателни, какви што не се никогаш кога посматраат творби на голем човек (стр. 21).

Потез. – Факт е дека откако Тодор Димитровски укажа на неправилноста на формата *поџез* во македонскиот јазик, нашиот печат ја пригрна неговата форма *поџеџ* образу-

вана од основата на несвршениот глагол *поишега* и оттогаш редовно го употребува, додека кај Конески во *Лозје* среќаваме расказ со наслов *Пошез*. *Пошез* не е во согласност со македонската фонетика, бидејќи основата е *пошег* – во глаголите: *поишега*, *пошегне*, *пошегнува*, а во ниедна форма нема во основата на зборот „з“ (него го среќаваме во српскиот и хрватскиот несвршен глагол *пошезати*).

потез м. (нелитер.) п о т е г 1. *линија, црџа*. 2. овде: *едно движење на фигура во шахот*: ...пред неколку потези младиот противник му понуди реми, но мајсторот одмавна со глава (стр. 39).

Привкус. – Мошне убав збор познат во рускиот и бугарскиот јазик е *привкус* (тип: *призвук*). За жал, Димитровски не го извадил *привкус* во Речникот на македонскиот јазик, а го извадил *призвук*. *Призвук* е обработен во 8 реда, а *привкус* во ниеден.

привкус м. (литер.) *сјореден, вџоросџеен, приоружен вкус на нешџо*: ...но нели придобива таа (сочувствената потсмешливост), по оваа мала случка, соленикав привкус? (стр. 9).

Проникновен. – На 25 страница ја среќаваме и придавката *проникновен* што не се користи во современиот македонски литературен јазик. Зборов е познат во рускиот и бугарскиот јазик, а не и во српскиот. Негов еквивалент во српскиот и хрватскиот јазик е *проницљив* „што има способност да проникне, да навлезе подлабоко во нешто“. Во македонскиот јазик јасно е дека овој облик е примен во формата *прониклив* со истото значење.

проникновен -ена *прид*. (буг.-рус.) *шџо има сџособностџ да проникине, да навлезе подлабоко во нешџо*; син.: *прониклив*: ...иако неговиот фах не е портретот, ами мртвата природа, пред неговите проникновени очи веднаш се оцртуваат неколку леки линии на нивната судбина (стр. 25).

Рекче. – Интересно е употребена и деминутивната форма од именката *река: рекче*. Како што е познато, пообична е деминутивната форма *рекичка*.

рекче *ср.* (литер.) дем. од р е к а: ...уличката одвај се провира покрај рекчето (стр. 91).

Сијалица. – Конески го користи и зборот *сијалица*, типичен збор настанат во српска средина што ние сме го приимиле без да му најдеме македонски еквивалент. Бугарите велат *електрическа крушка*, а Хрватите *жаруља*. Кај нас имаше обиди, главно неуспешни, да се замени со *свейилка* но очевидно тоа не е исто. Затоа Конески се приклонил кон српскиот збор. Значи, зборов е термин.

сијалица *ж. електричен предмет за осветлување:* ...минејќи покрај фотографскиот излог на Сотка, осветлен со една сијалица внатре, тој го погледна по свој стар навик (стр. 108).

Сломи. – Во *Лозје* е употребен и глаголот *сломи* кој е во поретка употреба (Конески него го употребил и во својата поезија). Зборов се употребува и во македонскиот литературен јазик, но повеќе му припаѓа на возвишениот стил (*лом, слом, прелом* и сл.), кој има во себе нешто тржествено, свечено. Значи, повеќе се употребува за душевно скршување на човека.

сломи *свр.* (книж.) *скрши:* ...но оној благ и толку кроток изглед на Пискулиева, на кого стариот гледаше преку главата на Ордета, покажувајќи дека просто не го зема предвид малиот, ја сломи коравата душа негова и тој се реши да ги прибере земјациите (стр. 116–117).

Сосира. – Зборот *cosupa / cospe* е познат и во бугарскиот јазик и во српскиот како *сазрейти, сазирајти*. Овој глагол припаѓа кон македонската литературна лексика и него го регистрира споменатиот Речник на македонскиот јазик.

cosupa *несвр.* (литер.) *гледа нешто одвај, итешко; забележува нејасно:* Марко го сосираше одвај од другата страна темниот профил на Агамемнона (стр. 8).

Сочувствен. – Во расказот *Лозје* Конески успешно ја употребил придавката *сочувсѝвен*.

сочувствен *прид.* (литер.) *шѝо има, шѝо содржи, шѝо изразува сочувсѝво*: Марко знае дека сега е најпаметно да го продолжи својот начин на сочувствена потсмешливост што е готова сè да пречека и да разбере (стр. 9).

Спашка. – Редок глагол е и *сѝашка* употребен во расказот *Заклано крувче*.

спашка *свр. сѝоѝера некоѝо со нешѝо*: ...да не го побараат, да не го спашкаат по адресата (стр. 122).

Труженик. – Зборот *ѝруженик* употребен во *Лозје* веќе е архаизиран и сосем ретко употреблив како и посовремениот збор со слично значење *ѝруобеник* „оној што се труди“. Во речникот на македонскиот јазик зборот *ѝруженик* е внесен и има квалификатив на книжевен збор. Интересно е дека зборот *ѝруженик* е познат во современиот руски и бугарски јазик. На српски јазик во значењето на *ѝруженик* се користи друга лексема, обично *ѝреѝалац*.

труженик -ци *м.* (рус.-арх.) *ѝој шѝо се ѝруди*; син.: *ѝруобеник*: ...не е чудо еден ден да му стане таа животна другарка на еден од двајцава труженици на палетата (стр. 22).

Уроди. – Интересен е и глаголот *уроди* којшто и сега се слуша во изразот *уроди со ѝлод*. Оваа форма на глаголот не е ставена во Речникот на македонскиот јазик туку формата *вроди*. Оттука, обична е глаголската придавка *вроден* (на пример: *на човека вродено му е нешѝо* или *вродена мана*).

уроди *свр.* (срб.) *роди, даде*: ...тој гледа дека правичноста може понекогаш да уроди со суровост (стр. 30–31).

Упре. – Извесна архаичност побудува во нас и употребата на глаголот *уѝре*. И ова е еден од глаголите што можеби ретко би го употребиле говорителите на македонскиот јазик. Дека тоа е факт говори и Речникот на македонскиот литературен јазик во кој глаголот *уѝре* (несвршената форма *уѝира*, односно можното *уѝува*) не е воопшто внесен. Далеку

пообичен е во македонскиот литературен јазик глаголот *оо-и́ре* или *ои́ре* (ја допре, ја опре главата на сидот). Последниов глагол е познат обично како повратен *оире се* и за него во Речникот на македонскиот јазик се дадени две значења: 1. „облегне се на нешто“ (и примерот: *иосѝанал и се ои́рел на еден го́лем камен*) и 2. „облегне се на некого или на нешто“ (и примерот: *немој да се ои́реш на не́го и́ој е неси́гурен човек*). Меѓутоа од контекстот во расказот очевидно е дека се работи за глаголот *доире*.

упре *свр.* (арх.) *доире*: ...една извилеста патека води од бунарот, низ бавчата, па надвор нагоре по чаирот дури не упре оддеднаш во самото сино небо (стр. 22).

Чаршиузлија. – Зборот *чаршиузлија* е турски и одамна веќе не се употребува во македонскиот јазик што значи дека е архаизам.

чаршиузлија -и м. (тур.-арх.) *чаршиски човек, обично од ирвенциѝе*: ...го возбудува тоа тутунарот и чаршиузлијата (стр. 82).

Черчеве. – Конески го употребил турскиот збор *черчеве*. Младите македонски генерации не го знаат.

черчеве *ср.* (тур.-арх.) *дрвена рамка на враѝа, на иро-зорец*: ...како заборавени од секого си стоеја тие две книги на черчевето (стр. 93).

Човечец. – Интересен е и деминутивот *човечец* потврден во *Лозје* со суфикс не толку продуктивен во современиот македонски јазик. Тој нема множина. Инаку познати се и други деминутиви од човек: *човече, човеченце*.

човечец м. (литер.) дем. од ч о в е к; *мал, сиѝен човек*: ...заедно со Крстета, студент по филозофија, на кого му вети да му покаже еден занимлив човечец (стр. 99).

Се разбира, со ова ние ни најмалку не мислиме дека сме ги исцрпиле интересните зборови во збирката раскази *Лозје*. Расказите, поместени во неа (вкупно 10) претставуваат вистинско богатство на лексички материјал кој заслужува да биде темелно обработен. Од прегледот што го дадовме овде-

ка сакаме да го истакнеме фактот што Блаже Конески во своите раскази од збирката *Лозје* ги употребува конкретните значења на зборовите, додека пренесените се мошне ретка појава. На крајот од коментарот зборовите се претставени и лексикографски⁶.

СПИСОК НА ФУСНОТИТЕ

¹Материјалот за оваа статија го ексцерпиривме од изданието: Б л а ж е К о н е с к и, *Лозје – раскази –*, Книгоиздателство „Кочо Рацин“ Скопје 1955, 190 стр. Меѓу другите изданија е и ова: Блаже Конески, *Лозје. Избрани дела во седум книги* (второ дополнително јубилејно издание), книга трета, „Култура“, „Македонска книга“, „Мисла“, „Наша книга“, Скопје 1981, 142 стр.

²М и л а н Г у р ч и н о в: Толкувањето на детскиот свет во расказите на Иво Андриќ и Блаже Конески. Современа македонска книжевност. „Мисла“, Скопје 1983.

³С л о б о д а н М и ц к о в и к, *Кон Лозје од Блаже Конески. Времето на песната* (литературни разговори). „Наша книга“, Скопје 1983.

⁴Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје. Посебни изданија, книга 10. Скопје 1977.

⁵Тие се: *Лозје*, стр. 5; *Прочка*, стр. 11; *Изложба*, стр. 21; *Пречек*, стр. 33; *Потез*, стр. 39; *Песна*, стр. 53, *Чевли*, стр. 61; *Љубов*, стр. 81; *Заклано крувче*, стр. 113; *Крчмите*, стр. 149.

⁶Во текстот се употребени следниве скратеници: арх. – архаизам; буг. – бугаризам; дем. – деминутив; книж. – книжен збор; литер. – литературен збор; нелитер. – нелитературен збор; поет. – поетски збор; разг. – разговорен збор; рус. – русизам; срб. – србизам; тур. – турцизам; унг. – збор од унгарскиот јазик.
